

ADALÉKOK BRASSAI SÁMUEL KOZÍRÓI ÉS SZERKESZTŐI MUNKÁSSÁGÁHOZ

Az alábbiakat, melyek a közhasznú ismeretek terjesztésére indított néplap, a Vasárnapi Újság sokoldalú szerkesztője tevékenységének egy érdekes mozzanatát mutatják be, id. Daniel Gábor egyik kiadatlan emlékiratából közöljük:¹

A kir. fő[ormány]szék elnöke, Gr. Kornis János gubernator 1838. jun. 30-káról 496. eln. sz. a. megrendeli apámnak, *mint főgondnoknak*² hogy Brassai Sámuel tanárt³ figyelmeztesse hogy ha olyanokat ír, mint a miljen a „Nemzeti Társalkodó“ 21-ik számában megjelent, hol midőn Anglia alkotmányáról emlékszik meg, ezen megjegyzést teszi: „az európai Jus publicum még mind annál az elvnél van, hogy a szegény ember, gazember“ megvonja a „Vasárnapi Újság“ kiadása iránti engedélyt.⁴ (a Nemz. társalga [!] annak melléklapja volt DG.)⁵ Indokolja azaz, hogy az ily kifejezés a vagyonos osztály ellen irányulván, káros hatásu a fiatalságra nézve, kivált ha az egy tanártól jön. Erre sept. 1-ről daczára a latin szövegű leiratnak, magyarul jelenti, hogy személyesen megszólította Brassait, ki azt felelte hogy ő nem oly értelemben használta ezen kifejezést mint magyarázták némelyek, nem vezette őtet rossz szándék, ígérte hogy jövőre nem fog alkalmat szolgáltatni a félre magyarázására.⁶

BORBÁTH KÁROLY

JEGYZETEK

¹ *Működésem az egyházi téren 1846—1903.* VIII. 2. Kézirat Kolozsvárt, az Unitárius Püspökség őrizetében. — Id. Daniel Gábor (Árkos, 1824 — Budapest, 1915): politikus, földbirtokos. 1861—1862-ben, majd 1865-től Udvarhely szék ideiglenes, 1869-től véglegesen főkirálybírája. 1876-ban, a törvényhatóság megyévé alakításakor főispánná nevezték ki, s ezt az állást töltötte be 1891-ig, nyugdíjaztatásáig. Széles körű közéletli munkássága mellett — elődei nyomdokán haladva — buzgón szolgálta felekezete szellemi és anyagi előmenetelét. 1846-ban egyházi tanácsossá, 1861-ben az udvarhelyi egyházkör, 1870-ben a székelykeresztúri gimnázium felügyelő gondnokának, végül 1876-ban az árkosi zsinaton a vallásközönség főgondnokának választották. Közel három évtizedig viselt tisztéről 1905-ben mondott le, hajlott korára való hivatkozással; érdemeinek méltatásával örökös tb. főgondnokká nyilvánították.

² Daniel Elek (? , 1783 — Marosvásárhely, 1848): politikus, földbirtokos. 1832-től Felső-Fehér megye főispánja, élete utolsó évtizedében az erdélyi kir. tábla elnöke. 1811-től egyházi tanácsos; tevékenysége elismeréséül nem sokkal később az udvarhelyi egyházkörmények felügyelő gondnokának, 1820-ban pedig a dicsőszentmártoni zsinaton egyházi főgondnoknak választották, s ezt a tisztséget haláláig viselte.

³ Brassai életére ld. Mikó Imre: *Honpolgárok és világpolgárok*. Bukarest, 1967. 195—220, 253, 255. — Tanári és igazgatói működésére (1848-ig): Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története (1568—1900)*. [Kolozsvár], 1935. II. 482—486. és passzim.

⁴ A Vasárnapi Újság kiadását 1836. szept. 21-én az udvar azzal a feltétellel hagyta jóvá, hogy a szerkesztő az újság irányára és szellemére különös éberséggel vigyáz, és semmi olyant nem közöl, ami a kormányzat és közigazgatás iránt gyűlölséget keltene, másként engedélyt visszavonják. Ugyanakkor ezeket a rendszabályokat minden erdélyi lapra kiterjesztették (Jakab Elek: *A censura története Erdélyben*. Figyelő, 1881. X. 345. — Uő.: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. 9. Bp., 1882. 61.). — A Vasárnapi Újságról ld. Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom...* 59—61, 80. — Ferenczy József: *A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig*. Bp. 1887. 161—162. — Ürmössy Lajos: *Erdély irányadó lapja. (1830—40-es években)*. Kolozsvár, 1907. I. 9, II. 269—294, 296, 300—301.

⁵ Valójában a Nemzeti Társalkodó és a Vasárnapi Újság ebben az időben a szabadelvű Erdélyi Híradó melléklapjaként jelent meg Kolozsvárt.

⁶ Vö. Boros György: *Dr. Brassai Sámuel élete*. Cluj — Kolozsvár, 1927. 70—71. — A felelősségre vonás alapjául Brassai Sámuelnek *Az angol alkotmányról* szóló cikke (Nemzeti Társalkodó, 1838. I. 1—4. és 20—22. sz.) szolgált, amelyben május 22-én — az alsóház tagjaival kapcsolatban — az említett kitéltet használta (I. 161). Nemsokára, jún. 11-én a konzervatív Hírnök 47. számában Csató Pál az időszaki sajtótermékek szemléjekor ezt a véleménye szerint Brassai „tonusát 's politicalai világnézetét“ igen erősen jellemző jegyzetet „egyedül egy felázadt paraszt“ szájába való“-nak nevezte. A kíméletlen megbélyegzésre a cikkirő *Csafolatban* felelt Csatónak, szemére vetve, hogy epés támadásával íróval, szerkesztősséggel és cenzorral egy csapára akart végezni (Nemzeti Társalkodó, 1838. II. 6—8). A fokozódó szenvedéllyel hadakozó vitatárs ezért később Brassait azzal vádolta, hogy „...fejtől talpig az 1789diki francia revolutio' elveibe van mártva...“ (Hírnök, 1838. 73. sz.). Az időközben igazgatóvá választott Brassai — „egy (bár kised) intézet és társaság előljárója“-ként — nyilatkozott újra a szóban forgó tárgyban, erélyes hangon követelve a „garázda“ szemleirótól „az embertelen zaklatás“ megszüntetését (*Nyilatkozás*. Figyelmező, 1838. 771—772). Erdemesnek tartjuk — Brassai egyénisége és törekvései jellemzéséül — éppen a hamarosan viszávágó Csató Pál sorait idézni: „Mikor én a' kegyed' [ti. Brassai] cikkelyeit a' Vasárnapi Újságban olvastam, és olvasom, soha sem jutott vagy jut nekem eszembe, hogy kegyed savant, unitarius vagy rector; hanem én egyedül azt nézem, micsoda szellemet lehel a' kegyedtől szerkesztett népi lap. Már pedig midőn itt kegyedtől olvasom: »az europai jus publicum még mindig annál az elvnel van, hogy a' szegény ember gaz ember«, midőn látom, mint buzog kegyed az éjszak-amerikai délibb statusokban folyvást divatozó rabszolgaság ellen. a' nélkül hogy e' statusok' politicalai és történeti helyzetét legkisebb fontolatra is venné; midőn látom a' csaknem minden lapban elszórt statusalapi és viszonyi célzásokat, fesszegetéseket; akkor ugy tetszik nekem, mintha valaki mind a' két fülembé kiáltaná: liberté, égalité, droits de l'homme! — a' mit, ha akarja Br. ur, én akarmelly törvényszék előtt is kész vagyok, mint hiszem: *kielégítőleg*, motiválni, kifejteni. Ennél fogvást bizvást elhíhetj Br. ur, hogy én ezentul is minden illyes tendentiát lapjában, nem ügyelve az ő rectoriségára, meséire vagy reclamatiojára, bátran ki fogok jelezni 's ezért a' felelőséget [!] akarmikor 's akarmelly illető helyen a' legtisztább szívvel felvállalom“ (Hírnök, 1838. 91. sz.). Végül — bizonyára a hírlapi perlekedés folyományaként is — a főkörmányszék az előbb idézett állítást „...valótlannak és botránkozást gerjesztőnek nyilatkozattatta, mint nyilván arra célzót, hogy a miveletlen nép és kormány s vagyonos polgárok közé a bizalmatlanság magvai elhintessenek...“ Ezért mind a cikkirő, mind a lapszerkesztő

szigorú megrovását rendelte el (Jakab Elek: *Az erdélyi hirlapirodalom...* 68). — Nem érdektelen megemlíteni azt sem, hogy Császár Ferenc Kovacsóczy Mihállyal írt — névtelenül megjelent — röpirata szerint „Brassai ur nem áll elő a' színel, de csak a' vak nem látná, hogy republicanus“ (*Magyarkák. 1845-ből.* Lipcse, 1845. 115; vö. Litványi László: *Császár Ferenc élete és irodalmi munkássága.* Bp., 1931. 22—23, 59—60. — Illyés Gyula: *Ingyen lakoma.* Bp., 1964. I. 38).

Erről az éles hangú tollharcról ld. még: *Hirnök*, 1838. 17, 45, 47, 53, 59, 95, 99., 1839. 103—104. sz. — *Mulattató*, 1838. 6. sz. — *Nemzeti Társálgodó*, 1838. I. 183—184. — *Vasárnapi Ujság*, 1838. 192, 538,—540. — *Urmössy Lajos: i.m.* II. 244—245. — *Boros György: i.m.* 68—72. — *Schmidt Edit Erzsébet: Csató Pál (1804—1841)...* Szeged, 1941. 40, 49, 55.

ÖNÁLLÓ UNITÁRIUS EGYHÁZKOZSÉG ASSZONYNÉPÉN

A küüllői unitárius egyházkör egyik rövid életű egyházközsége volt. Asszonynépe. A falu régi település, az 1332—1337-es pápai tizedjegyzék a fehéri esperességben mint templommal és lelkésszel bíró egyházközséget említi.¹ Asszonynépe évszázadokon át a középkori eldugott falu sorsát élte. A XVII. században változott meg a falu vallási arculata s alakult meg egy unitárius és egy református egyházközség. Miután a református hívek száma megnőtt, a megapadt unitárius hívek filiába (leányegyházközség) tömörültek és lelki gondozás végett a szentbenedeki egyházközséghez csatlakoztak.

Az asszonynépi filia múltjáról keveset tudunk. Az első adat a küüllői egyházkörnek egy XVIII. századból származó vagyonösszeírásában található, mely szerint a filiának tulajdonát képezi „egy kis harang, melly harang elhasadván újra öntetett“; a harang felirata: „In gloriam Unius veri et in honorem Domini Jesu Christi et unu . . . rem J. Ecclesiae Unitariorum fieri Curavit Josephus Magyarosi Ao 1760.“² A filia patrónusa a Magyarosi család; a harangot a „magok curialis kertiben“ őrizték, az istentiszteletet is valószínűleg házukban tartották. Mint régi unitárius családok szerepelnek a feljegyzésekben: Bedőházi, Járai, Csegezi, Boér, Biró, Pávai és a Simonfi család. A XVIII. század második felében a filia életét a fokozatos erősödés és önállóságra való törekvés jellemzi. A hívek áldozatkészsége megteremtette a lelkészi állás anyagi alapját. Az adakozók közül kiemelkedik Magyarosi Borbála, aki „15 vékás szántót és két szekér szénát termő kaszálót“ adományozott. 1780-ban már biztosítva volt a szerény lelkészi fizetés, rendelkeznek a legszükségesebb úrvacsorai kellékekkel, még csak a lelkészi lakás hiányzott. A lelkes kicsi gyülekezet nem várt tovább, ugyanabban az évben önállósította magát, anyaegyházközséggé alakult át. 1780 tehát az asszonynépi önálló unitárius egyházközség születési éve.

A templomjavítás és toronyépítés gondjaival küzdő Szentbenedek nem vette jónéven az asszonynépi filia elszakadását és önállósulását. Erre enged következtetni többek között a lelkész nélkül maradt asszonynépi egyházközségnek az esperesi vizsgálószerk előtt 1806-ban előadott panaszja: „Szomoruan panaszlá az Ecclesia, hogy egész esztendőnk alatt Uri vatsorával nem élhetnek, nem lévén kitől, a Sz. Benedeki pap is felhadta.“³